

ԴԱՎԻԹ ԱՆՀԱՂԹԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Բանալի բառեր – Դավիթ Անհաղթ, փիլիսոփա, Աստվածաշունչ, առասպելաբանություն, հեքիաթ, պատում, մոտիվ, տիպաբանություն, գործառույթ, հավատալիք, բանագիտություն, ստուգաբանություն

Ժողովրդական բանավոր արձակի կարևոր տեսակներից են ավանդությունները, որոնց մեջ ուրույն տեղ են զբաղեցնում վարքաբանական ավանդագրույցները՝ նվիրված այս կամ այն պատմական անձի, մտավորականի, սրբազան և կրոնական գործչի կյանքին ու գործունեությանը. «Բոլորն էլ պատմվում են խիստ հակիրճ ոճով, տեղեկատվական նկատառումներով ունեն պատմաճանաչողական բացառիկ արժեք, և, ինչպես Գ. Սրվանձտյանցն է իրավացիորեն բնորոշել, ավանդությունները «պատմությունը լուսավորող ճառագայթներ են»¹:

«Վարքաբանական ավանդագրույցների հերոսները,– գրում է անվանի բանագետ Արամ Ղանալանյանը,– հաճախ հանդես են գալիս իբրև հրաշագործ ու զերբնական արարածներ, իբրև յուրահատուկ սրբեր: Ժողովուրդը սրբացրել է գլխավորապես իրական ու պատմական այն գործիչներին, ովքեր իրենց մտահոգության առարկան դարձրել են ազգակիցների ու հայրենակիցների շահերը, սեփական անձը ի սպաս դրել հարազատ ժողովրդին, պայքարել ու ստեղծագործել են նրա համար»²:

Հայ մշակույթի նշանավոր շատ գործիչներից ժողովրդական ավանդությունների հերոս ու գործող անձ է դարձել նաև վաղ միջնադարյան հայ գիտական մտքի մեծագույն ներկայացուցիչ Դավիթ Անհաղթը, որը «մինչև XX դ. եղել է հայ ժողովրդի ամենասիրված ու հարգված անուններից մեկը, իսկ նրա գերեզմանը դարձել է համազգային սրբատեղի»³:

Դավիթ Անհաղթը բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի հայ քերականական, տրամաբանական, իմացաբանական, բարոյագիտական, փիլիսոփայական և գեղագիտական մտքի կազմավորման գործում, ընդհանրապես

¹ **Հարությունյան Ս.**, Բանագիտական ակնարկներ, Երևան, 2010, էջ 171:

² **Ղանալանյան Ա.**, Ավանդապատում, Երևան, 1969, էջ ԻԹ:

³ **Միրզոյան Հ.**, Հայ գրքի և գրատպության պատմության փիլիսոփայական անդրադարձներ, Երևան, 2015, էջ 123:

վիթխարի է նրա դերը հայ մշակույթի պատմության մեջ¹, և բնական է, որ չի սպառվում հետաքրքրությունը նրա նկատմամբ: Բնագրով և թարգմանաբար բազմիցս են հրատարակվել Դավիթ Անհաղթի աշխատությունները, նրա անձի ու գրական-գիտական ժառանգության մասին գրվել են թե՛ հայալեզու, թե՛ այլալեզու բազմաթիվ ուսումնասիրություններ, հոդվածներ²: Մակայն, որքան էլ զարմանալի է, մինչև այժմ Դավիթ Անհաղթի մասին պատմող ավանդությունները չեն արժանացել մասնագիտական հատուկ ուսումնասիրության: Ահա այդ պատճառով մենք նպատակ ենք դրել, ի մի բերելով մեզ հայտնի ու մատչելի տպագիր աղբյուրներում եղած համապատասխան նյութերը նրա մասին, տալ դրանց բանագիտական բազմակողմանի վերլուծությունը՝ ամեննին չհավակնելով, որ դա կարող է լինել վերջնական:

Դավիթ Անհաղթը իր հետքն է թողել հայ ժողովրդական ավանդության մեջ՝ դառնալով մի շարք գրույցների հերոս: Նրան նվիրված հայկական ժողովրդական հուշապատումներում ու ավանդությունների մեջ ամենից առաջ խոսվում է մտածողի իմաստնության մասին, ցույց է տրվում, թե ինչպես է նա մրցման մեջ պարտության մատնել իր ախոյաններին:

Դավիթ Անհաղթի մասին պատմող առաջին գրույցը, որ վկայված է Արամ Ղանալանյանի «Ավանդապատում» գրքում, պատմում է, թե ինչպես Դավիթ Անհաղթն ու Մովսես Խորենացին սկիզբ են դնում Կարին քաղաքի շինարարությանը և կառուցում այն. «Դավիթ Անյաղթ և Մովսես քերթողահայրն որպէս զարս քաջս անդադար սկիզբն արարին շինել զքաղաքն Կարնոյ: Կանգնեցին բուրգն խոսրովային, և անահ ի մեքենայից...»³: Հետագա շարադրանքում մանրամասնորեն նկարագրվում է քաղաքի կառուցումը: Այդ հիշատակությունները փայլում են գեղարվեստական ուժով, խոսքի ոճավորման առանձնահատկություններով հիշեցնում Թովմա Արծրունու Գագիկ իշխանի կառուցած Ոստան քաղաքի շինարարության պատկերումը⁴:

Դավիթ Անհաղթի ու Մովսես Խորենացու և Կարինի հիմնադրման մասին պատմող հիշյալ գրույցը չունի իրական-պատմական նկարագիր: Պատմականն ու իրականը այստեղ իրենք՝ մտավորական գործիչներն են, Դավթին տրված Անհաղթ մականունը և Կարինն ու Այծուպտկունք անունով լեռը, որի հարավարևմտյան լանջերին է փռված քաղաքը, մեկ էլ այն, որ

¹ Տե՛ս **Արևշատյան Ս.**, Դավիթ Անհաղթը և հին Հայաստանի փիլիսոփայական միտքը // «ՊԲՀ», 1980, թիվ 1, էջ 21, **Մուրադյան Ա.**, Դավիթ Անհաղթի անձնավորության, ժամանակի և գիտական ժառանգության հարցի շուրջը // «ՊԲՀ», 1981, թիվ 1, էջ 194, **Միրզոյան Հ.**, նշվ. աշխ., էջ 123:

² Տե՛ս **Խաչատրեան Խ.**, Հայ հին գրականութեան մատենագիտութիւն, Երևան, 2016, էջ 133-140, **Պետրոսյան Ս.**, Դավիթ Անհաղթի հոգու խնամքի իմաստասիրությունը և արդիականությունը, Երևան, 2017, էջ 363-375:

³ **Ղանալանյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 159:

⁴ Տե՛ս **Թովմա Արծրունի և Անանուն**, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1985, էջ 391-393:

Կարինն իսկապես հայտնի է եղել իր ամրություններով, պաշտպանական կառույցներով¹: Զրույցում, սակայն, մեզ համար տվյալ դեպքում առավել կարևորն այն է, որ կոնկրետ պատմական նշանավոր անձինք վիպականացվել են, և նրանց կերպարների մեջ ներդրվել է մշակութակերտ երկվորյակ հերոսների առասպելաբանական բնույթը: Ակամայից գուցե արտառոց թվացող այս ենթադրության համար, որը կարող է խիստ կամայական թվալ, հիմք է ծառայել այն, որ ձեռագրական հիշատակարաններում Դավիթ Անհաղթի կենսագրության վերաբերյալ սուղ տեղեկություններում նա հիշատակվում է որպես Մովսես Քերթողահոր քեռորդի կամ ազգակից², և այն, որ նրանք մեզանում համարվել են հունաբան դպրոցի՝ որպես մշակութային նոր ուղղության հիմնադիրներ ու գլխավոր ներկայացուցիչներ³:

Ելնելով երկվորյակների գրույցներին բնորոշ ընդհանուր մոտիվներից՝ կարող ենք ասել, որ Դ. Անհաղթի և Մ. Խորենացու մասին հիշյալ ավանդության մեջ մասամբ տեսանելի է այդ առասպելներին հատուկ կառուցվածքային նմանատիպ ուրվագիծ. առաջինը, որ նրանք, ճիշտ է, թեպետ համաձին չեն, սակայն ազգակիցներ են և երեսուն տարի եղել են միասին, և երկրորդ, որ նրանք առասպելական երկվորյակների նման դառնում են մշակութային նոր իրողության հիմնադիր: Այս մոտիվները ահա, կարծում ենք, կարող են ենթադրել գրույցի երկվորյակային բնույթը. չէ՞ որ առասպելաբանության մեջ, ինչպես հայտնի է, երկվորյակները հանդես են գալիս որպես նոր քաղաքի ու մշակութային հիմնադիրներ⁴:

Դավիթ Անհաղթի մասին պատմող մի ուրիշ ավանդության մեջ առաջին անգամ գրառված Գ. Սրվանձտյանցի⁵, իսկ հետո՝ տարբեր ժամանակներում ընդօրինակված Ղ. Ալիշանի և ուրիշների կողմից⁶, ասվում է, թե արենացիների մոտ սովորություն կար՝ յոթ տարին մեկ անգամ հավաքելու ժամանակի ուսյալներին, քաղաքում կանգնեցնելու մի մեծ ու բարձր պղնձյա սյուն՝ վրան իմաստասերների սակավագիր յոթ հակիրճ խոսքերը: «Ով ոք զայս բանքս կարդայր և մեկներ, զնա կացուցանեին վարդապետ, ամենայն իմաստասիրական ուսմանն, զորս էր ի յայն եօթն ամ ուսեալն, և զորչափ ժամանակս կեայր յԱթենս, նա էր անդ վարդապետ»⁷: Վաթսուն ուրիշ իմաստասերների հետ այդ մրցությին մասնակցում է նաև Դավիթը: Եվ այն ժամանակ, երբ վաթսուն իմաստասերները ապշած նայում են սյան երեսին՝ փորձելով

¹ Տե՛ս **Հակոբյան Թ. Խ., Մելիք-Բախշյան Մտ. Տ., Բարսեղյան Հ. Խ.**, Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հ. 3, Երևան, 1991, էջ 43:

² Տե՛ս **Մուրադյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 197:

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 200:

⁴ Տե՛ս **Հարությունյան Ս.**, նշվ. աշխ., էջ 134-137:

⁵ Տե՛ս **Ղանալանյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 302-303:

⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 474-475:

⁷ Նույն տեղում, էջ 302:

հասկանալ նրա վրա գրվածը, Դավիթը մեծ հաջողությամբ կետ առ կետ մեկնում է իմաստասերների խոսքերը և արժանանում ամենքի հիացմունքին: Այդ առիթով Դավթի ուսումնակից ընկերները նրան նստեցնում են ակներով ու մարգարիտներով զարդարված ոսկե վահանի վրա և ուսերին առած, ցնծությամբ սրինգ ու փող հնչեցնելով՝ սկսում շրջել քաղաքի շուրջ և կանչել՝ «Անյաղթ, որով և կոչեցան»¹: Շնորհիվ վիպական այս միջադեպի, ուրեմն, կարող ենք ասել, որ ավանդությունը ստացել է Դավթին տված Անհաղթ մականվան բացատրության որոշակի միտում:

Ըստ Գ. Զարբհանայանի՝ վերոբերյալ ավանդության մեջ, «օգտագործելով Դավիթ Անհաղթի՝ Աթենքում ուսանելու և արտակարգ ընդունակությունների տեր մարդ լինելու կենսագրական փաստերը, հայ ավանդախոսները վիպական ձևով (60 հոգու հետ մրցույթին մասնակցելու պատմությունը, Անհաղթ մականվան ծագումը) բացահայտել են Դավիթ Անհաղթի մեծ հռչակը՝ իբրև հին աշխարհի նշանավոր փիլիսոփաներից մեկի»²: Մնում է միայն ավելացնել, որ Աթենքում կանգնեցված պուներ՝ վրան փորագրված իմաստասերների յոթ «բանքերը», ուղղակիորեն հիշեցնում է արևի աստված Հելիոսի որդու՝ լուսապայծառ Ապոլոնի տաճարը, որի պատերին փորագրված էին Հին Հունաստանի յոթ իմաստունների ասույթները³: Ակնհայտ է, որ «մշակույթների երկխոսության ու ժառանգորդման» շնորհիվ՝ այդ ավանդությունը ընդգրկվել է տեղական միջավայրում և բեկվելով հայ ավանդախոսների երևակայության մեջ ու անցնելով նրանց ստեղծագործական հալոցով՝ կապվել Դավիթ Անհաղթի անվան հետ:

Ուշագրավ է, որ վաթսուն հոգու մասին հիշատակություն կա նաև Առաքել Սյունեցու (ծն. մոտ 1350–1425)՝ Դ. Անհաղթի վերաբերյալ գրավոր տեղեկություններում, միայն թե այն տարբերությամբ, որ եթե բանավոր ավանդության մեջ այդ վաթսունը հանդես են գալիս որպես Դավթի մրցակիցներ, ապա Սյունեցու մոտ նրանք Դավթի ուսումնակից ընկերներն են, որոնց հետ Մ. Մաշտոցն ու Մ. Պարթևը նրան էլ ուղարկել են Աթենք՝ ուսանելու իմաստասիրություն. «...յորժամ սուրբն Մեսրոպ և սուրբն Մահակ հայրապետն արարին գիր Հայոց, ընտրեցին մանկունս հանճարեղս հնգետասան և ետուն թարգմանել զամենայն գրեանս Յունաց ի մեր լեզուս. ...Եւ յետ թարգմանութեան գրոցն ընտրեցին զնոսա 60 արս եւ յղեցին յԱթենս, զի ուսցին զամենայն իմաստութիւնս եւ զայցեն եւ աթոռ դպրութեան դիցեն ի Հայս...»⁴: Ուրեմն կարելի է մտածել, որ ավանդության մեջ բանահյուսական երանգավորում է ստացել 60 այրերի մասին հիշատակությունը՝ նրանց ուսումնակից ընկերներից դարձնելով մրցակիցներ: Պատճառը թերևս վի-

¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 303:

² Նույն տեղում, էջ ԶԼԷ:

³ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս **Պետրոսյան Ս.**, նշվ. աշխ., էջ 204-205:

⁴ **Մուրադյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 198:

պական այն տրամաբանությունն է, որով ժողովուրդը ցանկացել է բացառիկ ընդունակություններով օժտված մտածողին տալ յուրահատուկ կարողություններ:

Դավիթ Անհաղթի վիպական կենսապատումի մինչև այժմ վկայված գրավոր նյութերի մեջ միջադեպերի հարստությամբ աչքի է ընկնում Երվանդ Լալայանի՝ նախկինում Թիֆլիսի նահանգի Բորչալուի գավառի Այգեհատ գյուղի¹ (այժմ՝ գյուղ ՀՀ Լոռու մարզում՝ Ալավերդու տարածաշրջանում) 90-ամյա գյուղացի Օխնանց Պապից լսած ու գրառած հեքիաթ-ավանդությունը, որը հայտնի բանահավաքը հրատարակել է «Ազգագրական հանդեսի» 1903 թ. միակ համարում: Այն հանգամանքը, որ այդ ավանդությունը, չնայած տպագրված լինելուն, երբեք բանագիտական քննության չի արժանացել և մասնագիտական լայն շրջաններին մնացել է անծանոթ, կարծում ենք, ամեննին ավելորդ չի լինի նախ այստեղ նույնությամբ՝ առանց որևէ միջամտության երկրորդել: Այն կրում է «Դավիթ Անյաղթ» վերնագիրը. «*Դավիթ Անյաղթը Կախեթիայից է եղել, մի ազնուականի որդի: Դեռ պատանի, թողնում է հայրենական տունը և գնում Անատոլի քաղաքը ուսում առնելու: Այստեղ տասերկու աշակերտ պատրաստում են գնալու Սելյանու քաղաքը, իրենց ուսումը շարունակելու: Հենց գնալու նախընթաց օրը դրանցից մինը հիւանդանում է, միւս տասննմէկը գնում են: Դավիթը հետևում է դրանց, կամենալով ինքն էլ նրանց հետ միասին գնալ ուսում առնելու: Ճանապարհին Դավիթը մոտենում է նրանց և խնդրում, որ հիւանդացած ընկերի փոխարէն իրեն տանին հետները: Սրանք համաձայնում են և միասին շարունակում ճանապարհը: Երբ հասնում են Սելյանու քաղաքը, դիմում են թագաւորին և նրա հրամանով ընդունւում դպրոցում: Մի առժամանակից յետոյ սրանք այնքան են յառաջադիմում, որ կրկին խնդրում են թագաւորին, և տեղափոխւում Սողոմոնի դպրոցը: Այստեղ պատշգամբում մի սին կար կանգնեցրած, սա երեսուն և երկու կողմն ունէր, որոնց վրայ գրուած էր երեսուն և երկու հազարեան գիտութիւնը: Սրանց ուսուցիչն ուսուցանում էր մի այնպիսի փոքրիկ սենեակում, ուր միմիայն տասերկու մարդու տեղ կար, ուստի և երբ ուսուցիչը գալիս էր, աշակերտներից մինը ստիպուած էր լինում դուրս գնալու: Տասնմէկ ընկերները շատ մտերիմ էին միմեանց հետ, այնպէս որ միշտ Դավիթն էին ստիպում հեռանալ դասարանից: Դավիթն անմոռունջ դուրս էր գալիս և փոխանակ ժամանակն ապարդիւն կորցնելու՝ կարդում էր սեան վերայ գրածները:*

Մի քանի ժամանակից յետոյ քննութիւն է լինում, Դավիթը ամենից լաւ է պատասխանում և միւսների վրայ խալֆա կարգում, նրանց սովորեցնում: Մի օր Դավիթը սովորեցնում է իւր աշակերտներին, որ ամեն տեղ ասեն, թէ

¹ Տե՛ս Լալայեան Ե., Բորչալուի գաւառ. Յառաջաբան. Տեղագրութիւն // «Ազգագրական հանդէս», գիրք VII-VIII, Թիֆլիս, 1901, էջ 275-277:

անյաղթ է մեր Դաւիթ փիլիստփան: Այս լսում են այդ տեղի երկու նշանաւոր փիլիստփաները, դիմում են թագուհուն և յայտնում, թէ Անատոլիայից եկած աշակերտները ասում են, թէ անյաղթ է մեր Դաւիթ փիլիստփան, այդ ի նշպէս է, որ մենք լոկ փիլիստփայ կոչուենք, իսկ նա Անյաղթ կոչուի: Թագուհին պատասխանում է, թէ ես կը քննեմ նրա գիտութիւնը: Հետևեալ կիրակի օրը թագուհին հրաւիրում է ճաշի Դաւթի ուսուցչին իւր տասերկու աշակերտներով, որոնց մէջ էր և Դաւիթը: Հրաւիրում են նաև այդ երկու բողոքող փիլիստփաները:

Ճաշից յետոյ փիլիստփաներից մինը հարցնում է այս աշակերտներից, թէ մի բան էլ է սովորել էն: Սրանք պատասխանում են, թէ հա՛, մի քիչ բան գիտեն: Ապա՛ մի մի բան գրեցէք, առաջարկում է միւս փիլիստփան: Սրանք սկսում են մի մի բան գրել, իսկ Դաւիթն անմիջապէս մի շրջան է քաշում և տալիս թագուհուն: Սա նայում է շրջանին և բացականչում. Յիրաւի որ Անյաղթ է Դաւիթը: Երկու փիլիստփան սևանում են, բայց ձայն չեն հանում: Երբ աշակերտները գնում են, այս երկու փիլիստփան բողոքում են, թէ Դաւիթն ի նչ գրեց, որ թագուհին նրան անյաղթ հռչակեց: Թագուհին պատասխանում է, թէ նա անյաղթ է, որովհետև մի շրջանակ գծելով, նա անմիտ առաջարկին պատասխանեց, թէ աշխարհի ո՞ր բանի մասին կամենում էք որ գրեմ: Փիլիստփաները վշտացած հեռանում են: Այնուհետև սրանք իրենց կողմն են գրաւում թագաւորի աղջկան, որ իմաստունի հռչակ ունէր, և նրա հետ միասին աշխատում են Դաւիթ Անյաղթին խայտառակելու: Մի անգամ նրան միայն ճաշի են հրաւիրում, սաստիկ հարբեցնում, շորերը հանում և մի կողովի մէջ դրած կախում քաղաքի պարսպից դէպի ձորը: Յետոյ որոնում են նրա շորերի մէջ նրա իմաստութեան թղիսմը, բայց չեն գտնում⁶):

Երբ Դաւիթը ուշքի է գալիս՝ հանում է իւր ականջի միջից իւր իմաստութեան թղիսմը և նրա շնորհիւ թոչում, ազատում: Ապա գիր է անում և քաղաքի կրակը վերջացնում: Այլ ևս ամբողջ քաղաքում ո՛չ մի ճրագ, ո՛չ մի կրակ չի վառում: Ո՛չ ոք չի կարողանում ո՛չ խաւարը լուսաւորել և ո՛չ մի որևէ բան եփել, տաքացնել: Յուսահատութիւնը պատում է քաղաքին: Այս ժամանակ Դաւիթ Անյաղթը պատուիրում է իւր աշակերտներին, որ լուր տարածեն, թէ կրակը թագաւորի աղջկայ փորն է: Ժողովուրդը յուզում է, ուզում է գահընկէց անել թագաւորին, պահանջում է, որ իրեն յանձնէ աղջկան: Թագաւորը ճարահատուած յանձնում է իւր աղջկան ամբոխի ձեռքը, իսկ սա Դաւիթ Անյաղթի աշակերտների խորհրդով տանում կապում

⁶ Մի վարիանտ այսպէս է պատմում. հարբեցնելուց յետոյ նստեցնում են իշի վրայ և քաղաքում ման ածում, բղաւելով թէ ով է: Պատահողները մօտենում և թքում են Դաւթի երեսին: Վերջապէս պատահում են Դաւթի աշակերտները, որոնք ծեծում են այս ման ածողներին և խլում նրանցից Դաւթին, տանում իրենց մօտ, խնամում և երբ ուշքի է գալիս, պատմում են եղելութիւնը:

է պարսպի այն մասում, ուր կապել էին Դաւիթ Անյաղթին: Ապա մէկ մէկ մօտենում էին և մտմը կոխում նրա փորը, հանում արդէն վառուած:

Թագաւորի աղօջան այդպէս խայտառակելուց յետոյ Դաւիթ Անյաղթը այլ ևս չի ուզում այդ քաղաքում մնալ և որպէսզի գոնէ մինին մի մեծ բարեբարութիւն արած լինի, գրում է մի թղթի վրայ, թէ ով մի փոս փորի, ունեցած չունեցածը մէջը ածէ, չորս կողմից փութսով փչէ, կը հալչի՝ ոսկի կը դառնայ և այս թուղթը թողնելով՝ ինքը գնում, հեռանում է:

Մի հարուստ մարդ գտնում է այս թուղթը, իսկոյն մի փոս փորել տալիս, իւր ունեցած չունեցածը և դեռ մի քանի բան էլ դրկիցներից առնում, լցնում է մէջը, կրակ տալիս: Ամէն բան վառվում է և ոսկու փոխանակ մոխիր դառնում: Այս մարդը կատաղած քաշ է անում Դաւիթ Անյաղթի պատկերը իւր ահագին հարստութիւնից մնացած միակ բաղնիսի դռան վրայ և յայտնում, որ լողացողների միակ վճարը պիտի լինի թքել պատկերի երեսին:

Դաւիթ Անյաղթը գնում է Բաղդադ և թագաւորի միակ աղջիկը, որ գահաժառանգ էր, կնութեան ուզում: Թագաւորը հարցնում է նրան, թէ ո՞վ է:

-Ես մի փիլիսոփայ եմ, մեծ տան զաւակ:

-Գիտութիւնդ ի՞նչ է:

-Այն, որ եթէ ուզես, քեզ երկինք կը տանես, ման կածես և յետ կը բերես:

Թագաւորը տեսնում է որ ճիշտ է ասում, հրամայում է փողերը փչել և հարսանիքն սկսել:

Պսակում են: Նա դառնում է թագաւորի փեսայ և յետոյ՝ թագաւոր. և այս է պատճառը, որ այնուհետև Բաղդադի թագաւորները՝ Դաւթի խալֆա տիտղոսով՝ խալիֆա են կոչում:

Անցնում է մի ժամանակ, Դաւիթ Անյաղթը նկատում է, որ իւր մարմինը թաց է լինում, մտածում, դառնում ասում է կնոջը. Երևի իմ պատկերին թքում են, պէտք է մի ճար անել:

Վեր է կենում, գնում: Գնում է, գնում, վերջապէս գնում հասնում է մեր գիտեցած բաղնիսին: Ներս է մտնում, տեսնում է, որ բաղնիսպանը նստած օխ է անում, հէնց որ մինը լողանալուց յետոյ թքում է դռան վերայ կախ արած պատկերին և հեռանում: Մոտենում է բաղնիսպանին և հարցնում, թէ ինչի՞ են թքում այդ պատկերի վերայ: Բաղնիսպանը պատասխանում է, թէ դա մի անպիտան, խաբերայ փիլիսոփայի պատկեր է, որի խօսքին հաւատալով իւր բոլոր հարստութիւնը ածել է մի փոսի մէջ և վառել:

-Չի՞ կարելի ցոյց տաս ինձ այդ փոսը, հարցնում է Դաւիթ Անյաղթը:

Նա տանում ցոյց է տալիս: Դաւիթն ասում է. «Այս փութսը հանիր այստեղից, այնտեղ դիր, այն մասը այս ինչ տեղը ամրացրո՛ւ, ուրիշ բարեկամ չունի՞ս՝ թող բերեն իրեր լցնեն»:

-Չէ՛, այլ ևս ո՛չ մի բարեկամ չմնաց ինձ, պատասխանում է բաղնիսպանը:

Վերջապէս նորից փչել է տալիս, մի իր էլ ինքն է մէջը ձգում և անյայտանում է: Մի քիչ յետոյ ոսկին սկսում է վազել: Բաղնիսպանը հասկանում է, թէ ով էր այդ մարդը և թէ ինչու՞ն է իւր սխալը, վազում վերցնում է

բաղանիսի դոնից նրա պատկերը, համբուրում, դնում ճակատին, վերցնում՝ պահում ծոցում:

Դալիթ Անյաղթը վերադառնալով Բաղդադ, յաջորդում է իւր աներոջը: Այս ժամանակ մեծ պատերազմ է ծագում պարսից դէմ և Դալիթ Անյաղթը իւր հնարագիտութեամբ ջարդում և քշում է պարսիկներին մինչև Թէհրան»¹:

Բանասացի՝ Դալիթ Անհաղթին կախեթցի համարելը թերևս պետք է պայմանավորել Դ. Անհաղթի ծննդավայրի վերաբերյալ տարբերակների առատությամբ և անորոշությամբ²: Երկրորդական չպետք է անշուշտ համարել նաև այն հանգամանքը, որ, օրինակ, ըստ Առաքել Սյունեցու՝ Դալիթը, հալածվելով ու անարգվելով իր երկրում, հեռացել է Վրաստան և այնտեղ մահացել: Ա. Սյունեցին գրում է. «...Վասն է՞ր ոչ արդիւնաւորեցաւ բանք նորա ի Հայս, այնպիսոյ փառաւոր առն եւ առաքինոյ եւ իմաստասիրի: Եւ այս վասն հինգ պատճառի, նախ՝ զի յետ Վարդանանց պատերազմի դառնացեալ էին Հայք, եւ ամենայն բան աչաց ելած էր նոցա վասն աւերութեան աշխարհիս եւ կոտորման իշխանացն. երկրորդ՝ զի ոչ գոյր ուսումնական, ...երրորդ՝ զի յանդիմանեալ ի նմանէ՝ անարգեցին զնա եւ զբանս նորա, եւ հարեալ վիրաւորեցին զնա. եւ նա զնացեալ ի Վիրս, անդ կացեալ վախճանեցաւ. չորրորդ՝ զի անիշխան էր ազգս և ոչ ոք էր որ յարգէր զնա»³: Ուրեմն բացառված չէ, որ այս պարագան ևս կարող էր դեր խաղալ:

Իսկ Դալիթին ազնվական ընտանիքից սերված համարելը ավելի շուտ պետք է դիտարկել որպես համբավավոր իմաստունի նկատմամբ ժողովրդի ունեցած բարձր կարծիքի արտահայտություն և նրան իր սոցիալական դիրքով մեծարելու ցանկություն:

Հիշյալ ավանդության մեջ հիշատակված Անատոլի քաղաքը, ուր մեկնում է ուսանելու Դալիթը, թերևս Ալեքսանդրիան է, որտեղ իսկապես էլ սովորել է նա⁴: Թերևս քաղաքների անուններում առկա հնչյունական որոշ ընդհանրությունն է պատճառ դարձել, որ ասացողը շփոթի դրանք: Իսկ *Սէյրանու* քաղաքը ամենայն հավանականությամբ հնարածին է, մի վիպական անուն: Դալիթ՝ ուրիշ աշակերտների հետ ուսման մեջ կատարելագործվելու նպատակով այլ տեղ մեկնելը հիշեցնում է Մ. Մաշտոցի և Մ. Պարզևի՝ իրենց աշակերտներից լավագույններին արտասահման գործուղելու մասին պատմությունը: Օրինակ, ինչպես Մ. Խորենացին է վկայում, Եփեսոսի ժողովից (431 թ.) հետո Սահակն ու Մեսրոպը աշակերտների մի նոր խումբ են ուղարկում Ալեքսանդրիա՝ պանծալի լեզուն՝ հունարենը սովորելու և

¹ **Լալայեան Ե.**, Դալիթ Անյաղթ // «Ազգագրական հանդես», գիրք X, Թիֆլիս, 1903, էջ 310-313:

² Տե՛ս **Խաչատրեան Պ.**, նշվ. աշխ., էջ 133, 142:

³ **Մուրադյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 198:

⁴ Տե՛ս **Արևշատյան Մ.**, նշվ. աշխ., էջ 22, **Միրզոյան Հ.**, նշվ. աշխ., էջ 123, **Խաչատրեան Պ.**, նշվ. աշխ., էջ 133:

իսկական ճեմարանում կատարելագործվելու¹: Ուրեմն պատմական վերոհիշյալ դեպքերը ու դեմքերը ժողովրդական ավանդության մեջ ենթարկվել են զգալի փոփոխության, ստացել վիպական նկատելի երանգավորում:

Ինչ վերաբերում է աշակերտների թվին, այն առաջին հայացքից հիշեցնում է Հիսուսի աշակերտների քանակը՝ տասներկու: Միայն եթե Հիսուսի և նրա աշակերտների բուն նպատակը քրիստոնեական ուսմունքի քարոզն էր և այդ ուսմունքի աստվածային ճշմարտության գործնական ապացուցումը, ապա Դավթի և մյուս աշակերտների նպատակը կրթության մեջ առաջադիմելն էր: Սողոմոնի դպրոցը նույնպես հնարածին է, ծնունդ՝ ավանդախոսների ստեղծագործական երևակայության: Այստեղ հավանորեն դեր են խաղացել աստվածաշնչյան Սողոմոնի կատարած գերբնական գործերի հրաշալի պատմությունները, որոնք բազմաթիվ ավանդությունների հետ Հին Կտակարանի ազդեցությամբ կարող էին նույնպես տարածված լինել մեր ժողովրդի մեջ: Թերևս ժողովրդի պատկերացմամբ Դավթի նման հանճարեղ գիտունը չէր կարող որևէ այլ տեղ սովորել, եթե ոչ միայն Սողոմոնի նման աշխարհահռչակ իմաստունի դպրոցում: Գուցե այստեղ դեր է խաղացել նաև Դավիթ-Սողոմոն անունների փոխադարձ կապը (ինչպես գիտենք, ըստ Հին Կտակարանի՝ Սողոմոնը հրեաների Դավիթ թագավորի որդին էր, որին և ժառանգվեց գահը): Իսկ ավանդության այուժետային հյուսվածքում թագուհու՝ Դավիթ Անհաղթի գիտությունը քննելու պատումը հիշեցնում է Սաբայի թագուհու՝ Սողոմոն Իմաստունին խրթին հարցմունքներով փորձելու դրվագը, հանգամանք, որը դարձյալ կարող է ենթադրել տալ, որ աստվածաշնչյան առանձին պատումներ այլափոխված ձևով դրսևորում են գտել այստեղ: «Եւ Սաբայի թագուհին Սողոմոնի համբար Տիրոջ անունի մասին լսելով, եկաւ որ նորան խրթին հարցմունքներով փորձէ: Եւ եկաւ Երուսաղեմ շատ մեծ փառքով՝ խունկեր եւ խիստ շատ ոսկի եւ պատուական քարեր բեռնած ուղտերով, եւ գնաց Սողոմոնի մօտ եւ խօսեց նորա հետ իր սրտումը եղած բոլոր բաները: Եւ Սողոմոնը մեկնեց նորա համար նորա ամեն խօսքերը. թագաւորի համար մէկ գաղտնի բան չ'կար, որ նա չ'մեկնէր նորան: Եւ Սաբայի թագուհին տեսաւ Սողոմոնի բոլոր իմաստութիւնը եւ նորա շինած տունը... Եւ էլ ուշ չ'մնաց նորանում: Եւ ասեց թագաւորին. Ճշմարիտ է եղել այն խօսքը, որ լսել եմ իմ երկրումը քո խօսքերի եւ քո իմաստութեան համար: Եւ ես չէի հաւատում այն խօսքերին մինչեւ որ եկայ եւ իմ աչքերը տեսան, եւ ահա ինձ կէտը չեն պատմել. դու իմ լսած համբաւիցը աւելի իմաստութիւն եւ բարիք ունես»²:

¹ **Խորենացի Մ.**, Հայոց պատմություն, Երևան, 1981, էջ 427: Այդ մասին տե՛ս նաև Ա. Մուրադյանի «Դավիթ Անհաղթի անձնավորության, ժամանակի և գիտական ժառանգության հարցի շուրջը» հոդվածում Դավթին վերագրվող «Ներբողենի Խաչին» երկի Նախադրութիւնից մեջբերված քաղվածքը. **Մուրադյան Ա.**, նշվ. աշխ., էջ 194:

² Աստուածաշունչ, Թագաւորաց Երրորդ գիրք, գլուխ ԳԼ, Ժ, 1-8:

Կարծում ենք՝ զուգադիպությունները, նրանց մեջ առկա բնորոշ տարբերություններով հանդերձ, ինքնին ակնառու են: Ավելին թերևս չի էլ կարելի պահանջել. ավանդությունները՝ իբրև անգիր հուշապատումներ, բերնեբերան և սերնդեսերունդ անցնելով, չէին կարող չենթարկվել ամենատարբեր փոփոխությունների:

Հիշյալ ավանդության մեջ հիշատակված սյունը, որ երեսուներկու կողմ ուներ՝ վրաները երեսուներկու հազար գիտություն գրած, նախորդ ավանդության մեջ հիշատակված պղնձյա սյան մասին պատումի մի ուրիշ տարբերակն է անշուշտ: Եթե այնտեղ Դավիթը մեծ հաջողությամբ մեկնում է քաղաքում կանգնեցված սյան վրա գրված յոթ իմաստունների խոսքերը և արժանանում մրցույթի դատավորների հիացմունքին ու փայլուն գնահատականին, ապա այս տարբերակում նա իմաստնանում է՝ սյան վրա գրած «երեսուն և երկու հազարեան գիտութիւնները» կարդալով: Ուրիշ է նաև Դավթին տված Անհաղթ մականվան բացատրությունը: Այս պատումում նա ինքն է իր աշակերտներին սովորեցնում, որ ամենուր իրեն Անհաղթ կոչեն:

Հետաքրքիր է, որ այս ավանդության մեջ Դավիթը իր իմաստնության գորությունը ձեռք է բերում ոչ միայն գործնականում՝ կարդալու, սովորելու շնորհիվ, այլև ունի հրաշագործ իր՝ *թլիսւր*, որը ուզում են հակառակորդները գողանալ նրանից, և որի գորությունը ապավինելով՝ նա օդով թռչում, ազատվում է: Հրաշագործության այս ձիրքը նրան ընդհուպ մերձեցնում է հրաշապատում հեքիաթների հերոսներին¹: Եվ ընդհանապես, պետք է ընդգծել, որ հիշյալ ավանդության դիպաշարը շատ հաճախ ունի հեքիաթային մտահղացում: Հրաշապատում հեքիաթների տիպաբանական կառուցվածքին բնորոշ գործառույթներ են բովանդակում Դ. Անհաղթի բազմաթիվ գործողություններ², ինչպես, օրինակ, հերոսի՝ հայրենական տանից հեռանալը, ինչ-որ բան (այստեղ՝ ուսում) ձեռք բերելու անհրաժեշտությունը, հակառակորդի հետ մրցախաղի մեջ մտնելը, հերոսին հարցաքննության ենթարկելը կամ ծանր խնդիր առաջադրելը, խնդրի լուծումը, հակառակորդի պարտվելը, հերոսի կողոպտվելը, նրանից կախարդական միջոցը (այս դեպքում՝ թլիսւր) դավադրաբար հափշտակելու փորձը, հերոսի՝ հրաշագործ միջոցի օգնությամբ փոխադրվելը, հերոսի ամուսնանալը և թագավորելը (հարսանիք) և այլն: Սրանց զուգահեռ՝ ավանդությունում պատմվող շատ գործողություններ էլ ներկայացված են հեքիաթներին բնորոշ մոտիվների մակարդակով, օրինակ, հերոսին սաստիկ հարբեցնելը, շորերը հանելը և, կողովի մեջ դրած, քաղաքի պարսպից դեպի դուրս կախելը և այլն:

Վերոնշյալ ավանդության մեջ, ինչպես տեսանք, դրսևորվել է նաև նախնական հավատալիքներից մեկը՝ գիր անելը (Դավիթը գիր է անում և քա-

¹ Տե՛ս **Հարությունյան Ս.**, Բանագիտական ակնարկներ, էջ 168:

² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 167-169:

ղաքի կրակը վերջացնում), որի վերապրուկները հասել են նույնիսկ մեր ժամանակները: Բացառված չէ, որ այս գործառույթը Դավթին վերագրված լինի նրա, շնորհիվ իր գիտելիքների և իմաստնության, ընկերակից աշակերտների վրա, ըստ ավանդության, խալֆա կարգված լինելու հանգամանքով, քանի որ, ինչպես Մանուկ Աբեղյանն է վկայում, «գիր անելու» կամ «թուղթ անելու» գործով պարապում էին քահանաները, տիրացուներն ու խալֆաները...»¹:

Իսկ թագավորի աղջկա փորում հայտնված կրակի մասին հրաշապատումը բացառված չէ, որ ունենա առասպելական հիմք, քանի որ կրակը այստեղ կարող է խորհրդանշել վիշապի կամ օձի կողմից կլանված արևը: Ուրեմն թագավորի աղջիկը, որի փորից հանում են կրակը, ամպրոպային հերոսի հակառակորդն է, արևը կլանող վիշապը: Այսպես տրամաբանելով՝ կարելի է ենթադրել, որ ավանդության այդ հատվածում տեղ է գտել ամպրոպային առասպելի մի վերապրուկ, որը, խառնվելով այս գրույցին, ստացել է այլ դրսևորում:

Ավանդության հետագա ընթացքը (Դավթի թողած թուղթը, հարուստի՝ այդ թուղթը գտնելը, իր ունեցած-չունեցածը կորցնելը, վրեժխնդիր լինելու տարբերակը և այլն) իր հիմնական մասով ավելի շատ հեքիաթ է հիշեցնում: Դասական հեքիաթից նաև հայտնի է, որ թագավորը իր աղջկան ամուսնացնում է նրա հետ, ով հնարամիտ է և կարողանում է հաղթահարել առաջարկված փորձությունները²: Ուրեմն կարելի է մտածել, որ Դավթի Անհաղթի հնարամտության և փառքի վերաբերյալ ժողովրդի ունեցած իրական վերաբերմունքը բանահյուսական դրսևորում է առել նաև ժողովրդական տարբեր, սակայն միմյանց հարակցված հեքիաթների սյուժետային հյուսվածքի մեջ:

Քննության առարկա ավանդության մեջ մի առանձին տեղ է զբաղեցնում Բաղդադը. հիշում ենք, որ Դավթի Անհաղթը գնում է Բաղդադ և դառնում տեղի թագավորի փեսան, իսկ հետո՝ հաջորդում աներոջը: «Սասնա ծռեր» էպոսի շատ պատումներում, ինչպես գիտենք, Բաղդասարը նստում է խալիֆայի տեղը, շատերում էլ նա կառուցում է Բաղդադ քաղաքն իր անունով³: Անշուշտ չենք կարող ասել, առավել ևս պնդել, թե վիպական այդ հիշողությունն է մտել այս ավանդության մեջ, սակայն չենք էլ կարող ժխտել: Բայց որ Դավթի Անհաղթի անունը կապվել է արաբական խալիֆայության հետ, դա տիպիկ վիպական մի անախրոնիզմ է, որը, մեր կարծիքով, ունի իր բացատրությունը: Ինչպես մեր հերոսավեպում Բաղդասարի անունը, ըստ ժողովրդական ստուգաբանության, իր արտացոլումն է գտել Բաղդադ տեղանվան մեջ, այնպես էլ այստեղ, ըստ նույն տրամաբանության՝ բառերի

¹ Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Երևան, 1966, էջ 33:

² Տե՛ս Վարդանյան Ն., Առասպելական տարրերի դրսևորումները հայոց իրապատում հեքիաթներում // «ԲԵՇ», 2004, թիվ 4, էջ 176:

³ Տե՛ս Աբեղյան Մ., նշվ. աշխ., էջ 348:

նմանահնչության պատճառով, ժողովուրդը խալիֆա անունը առաջացած է տեսել Դավթի խալիֆա տիտղոսից և ըստ երևութին իր վիպական-ստեղծագործական տրամաբանությամբ նրան միակցել է մեր պատմության մեջ բախտորոշ նշանակություն ունեցող արաբական տիրապետության և խալիֆաթի լծի դեմ ազատագրական պայքարի ժամանակների հետ, որը, ինչպես հայտնի է, առատ նյութ է տվել բազմաթիվ ժողովրդական ավանդությունների ու գրույցների:

Իսկ ավանդության վերջում պարսիկների դեմ պատերազմը հավանաբար պարունակում է պատմական հիշողություններ V դարում՝ Դավիթ Անհաղթի ժամանակ, պարսից տիրապետության դեմ սկիզբ առած ազատագրական կռիվների, իսկ հաղթելու մոտիվը ավելի շուտ պետք է պայմանավորել հայ ժողովրդի՝ իր դարավոր թշնամուն պարտված տեսնելու բաղձանքով: Իսկ այն, որ ժողովուրդը հիշյալ հաղթանակը կապել է Դավիթ Անհաղթի անվան հետ, վկայում է վերջինիս մեծ ընդունակությունների վերաբերյալ ժողովրդի ունեցած բարձր կարծիքի և նրան նոր արժանիքներով մեծարելու ցանկության մասին: Մա նան պերճախոս վկայությունն է այն մեծ ժողովրդականության, որ վայելել է Դավիթ Անհաղթը թե՛ իր ժամանակակիցների և թե՛ հետագա սերունդների մեջ: «Անհաղթը Խորենացու հետ միասին, – գրում է պրոֆեսոր Հ. Միրզոյանը, – հայ ժողովրդի աչքում եղել է հայրենի մշակույթին անմնացորդ նվիրված, այն մեծապես հարստացնող անձնուրաց մտածողի հավաքական կերպար՝ յուրատեսակ չափանիշ դառնալով այս կամ այն գործչի՝ իր ժողովրդին մատուցած ծառայությունն ու գիտամշակութային վաստակը գնահատելու համար»¹:

Ավանդությունը Դավիթ Անհաղթին խոր ծերություն է վերագրում: Ըստ Գ. Զարբհանալանյանի՝ նա թաղվել է «Տարոնո մոտ Ղազարու վանքը, ուր ինչուան հիմա կը ցուցընեն իր գերեզմանը և ուր դեռևս կը հաճախեն իմաստության և ճարտարխոսության ձիրքը խնդրելու և ընդունելու փափաքողք հուսով»²: Ս. Ղազարի վանքը Մշո նույն Առաքելոց վանքն է, որը հայտնի է նաև Տիրինկատարի, Ս. Թադեոսի, Թարգմանչաց անուններով: Թարգմանչաց վանք կոչվել է այն պատճառով, որ այստեղ թաղված են եղել գիտնական-թարգմանիչ վարդապետներ, և եղել են թարգմանիչների ինը խաչքարեր, որոնցից միայն մեկը՝ Դավիթ Անհաղթին է մասամբ պահպանվել³:

Վերը մեջբերված ավանդության ընդհանուր հատվածում «իմաստության և ճարտարախոսության ձիրք խնդրելու և ընդունելու» նպատակով Անհաղթի գերեզմանը ուխտ գնալու ծիսական արարողությունը հեռու հեռվից անմիջապես հիշեցնում է սուրբ Կարապետին և հատկապես նրա՝ ստեղծագործական տաղանդ շնորհելու բացառիկ գործառնությունը: «Ս. Կարապետի ամենա-

¹ Միրզոյան Հ., նշվ. աշխ., էջ 135-136:

² Մուրադյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 199:

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 199:

բնորոշ ու յուրահատուկ գործառույթը խելքի և իմաստության ու հատկապես տարբեր արվեստների ձիրքի պարզևուժն էր, որին խորապես հավատում էր ժողովուրդը»¹,– գրում է Ս. Հարությունյանը: Տվյալ դեպքում հատկապես ուշագրավ է անվանի բանագետի մեջբերած հետևյալ հիշատակումը. «Մեկ այլ վկայությամբ՝ ուխտավորներից մեկը ս. Կարապետի գերեզմանից խնդրում է իրեն այնպիսի միտք ու իմաստություն շնորհել, որ «Սողոմոն իմաստուն գա, իրեն ձեռք ջուր լեցնե»²:

Ակնհայտ է, որ իր այս նոր գործառույթով Դավիթ Անհաղթը նույնացվել է պաշտվող սրբի հետ: Մա Դավթի կերպարի բոլորովին նոր ըմբռնում է: Ժողովրդի պատկերացմամբ հավանաբար նրա նման հռչակավոր իմաստունը ևս պետք է ունենար խելք ու հանճար շնորհելու այնպիսի ձիրք, ինչպես ս. Կարապետը:

Այսպիսով՝ հանձինս Դավիթ Անհաղթի բացառիկ կարողությունների շուրջ հորինված ավանդությունների՝ մենք գործ ունենք որոշակի պատմական անձի վիպական կերպավորման բանահյուսական գործընթացի հետ: Ինչպես տեսանք, Դավիթ Անհաղթի մասին ավանդությունների մեջ մտել են գծեր ինչպես միջնադարյան պատմականից, այնպես էլ աստվածաշնչյան առասպելական սյուժեներից, առասպելական հիմքով, սակայն երբեմն այլ իրացում ստացած մոտիվներից ու վիպականացված շատ գրույցներից կամ նրանցից եկող պատկերացումներից, որոնք հարստացել են հեքիաթի ժանրին բնորոշ հավելյալ և տարբերակիչ սյուժեներով: Բանահյուսական այդ տեքստերը ամենայն հավանականությամբ ժողովրդի մեջ ապրել են իրարից անկախ ու անջատ և ունեցել ձևավորման տարբեր ժամանակաշրջաններ, քանի որ ունեն պատումային շոշափելի տարբերություններ, գործողությունների աշխարհագրական տեղանունների զանազանություն, մակարդակային այլատեսակ դրսևորումներ՝ առասպելաբանական, վիպական, հեքիաթային, կենցաղային, իրական-պատմական, հետևաբար և վիպական այլևայլ տրամաբանություն: Այդ ավանդությունները, սակայն, որքան էլ թեև բաղկացած են մի շարք տարբեր թեմաներից, սյուժեներից, դրանցում միավորված բազմաթիվ ու բազմազան մոտիվներից, նրանցում առկա է միավորիչ մի հատկանիշ, որ առաջնային է բոլորի համար. դա Դավիթ Անհաղթի՝ որպես մտածողի իմաստության փառաբանումն է, ժողովրդի անթաքույց հիացմունքը՝ դեպի նրա խելքն ու հնարամտությունը, որի շնորհիվ նա հաղթահարում է իր առջև ծառայած բոլոր խոչընդոտները: Ժողովուրդը, ցանկանալով համբավավոր մտածողին տալ իդեալական հատկանիշներ, նրան օժտել է յուրահատուկ ձիրք ու շնորհքով, նրա կերպարի մեջ դրել նաև իր ակնկալիքները իրականացնողի գործառույթ:

¹ **Հարությունյան Ս.**, Հայ առասպելաբանություն, Պէյրուօ, 2010, էջ 149-150:

² Նույն տեղում, էջ 150:

Вачаган Авагян – Давид Анахт (Непобедимый) в армянских преданиях

В статье проводится всесторонний фольклористический анализ преданий, повествующих о величайшем представителе армянской средневековой философской мысли Давиде Анахте (V-VI вв.), говорится о том, что его личность и деятельность, переоформившись под сильным влиянием армянских эпических фольклорных преданий (заветов), приобрели заметную эпическую нюансировку. Фольклорные тексты содержат признаки как средневековых исторических, так и библейских сюжетов с мифологической основой, получивших порой иную реализацию мотивов и многих эпизодов сказаний или исходящих из них представлений, которые обогатились характерными для жанра сказок дополнительными и различительными сюжетами.

Vachagan Avagyan – David Anhaght (the Invincible) in Armenian Stories

The comprehensive analysis of the stories about the greatest representative of medieval Armenian philosophy David the Invincible (5th-6th centuries) shows that his personality and activity, reshaped under the deep influence of Armenian epic folklore, have gained a significant epic tonality. In the folklore texts about David certain qualities come from both medieval historical and biblical plots, but sometimes - from other motifs and many epic stories or interpretations derived from them, that are enriched with extra and distinctive plots typical for the fairy-tale genre.